ISSN: 2147-6071 EISSN: 2147-7035
SEYAD Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi
Journal of Politics, Economics and Management Studies

Modernleşme Bağlamında Kemalizm-Nasırcılık İlişkisi: Karşılaştırmalı Bir Analiz

The Relationship Between Kemalism and Nasserism in the Context of Modernization: A Comparative Analysis

Nouraldın A. M. ALAYDI
Yüksek Lisans Öğrencisi,
Sakarya Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD
nouraldin.alaydi1@ogr.sakarya.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-3645-7355
Sakarya/TÜRKİYE

Zeynel Abidin KILINÇ
Prof. Dr.,
Sakarya Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
zkilinc@sakarya.edu.tr
Orcid ID: 000-0003-3320-1290
Sakarya/TÜRKİYE

Özet

Bu çalışma, Doğu'daki modernleşme arayışının en etkili iki örneği olan Kemalizm ile Nasırcılığı karşılaştırmalı bir perspektifle incelemektedir. Önce modernleşme kavramı kuramsal düzlemde tartışılmakta, ardından iki deneyimin tarihsel gelişimi ile düşünsel yapısı çözümlenmekte, son olarak modernleşme tasavvurları belirli analiz eksenleri üzerinden karşılaştırılmaktadır. Nitel yönteme dayanan çalışma; Türkçe, Arapça ve İngilizce literatürün yanı sıra resmî belgelerden ve dönemin aktörlerinin söylemlerinden yararlanmakta, verileri tarihsel analiz, metin analizi, vaka incelemesi ve karşılaştırmalı analizle değerlendirmektedir. Çalışma, her modelin de devlet merkezli ve yukarıdan aşağıya işleyen birer modernleşme modeli olduğu; aralarındaki ilişkinin doğrudan aktarımdan ziyade ilham temelinde geliştiği; Kemalizm'in öncü bir deneyim, Nasırcılığın ise özgün bir ardıl olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Karşılaştırma, modernleşme hedeflerinin genel çerçevede örtüştüğünü; ancak milliyetçilik, din-devlet ilişkileri, Batılılaşma, toplumsal politikalar ve ekonomik model bakımından belirgin biçimde ayrışıldığını göstermektedir. Kemalizm içe dönük bir ulus-devlet milliyetçiliği, dışlayıcı laiklik, Batı merkezli kurumsal dönüşüm ve özel sektörü dışlamayan bir devletçilik geliştirirken; Nasırcılık dışa dönük Pan-Arap milliyetçiliği, pragmatik laiklik, seçici Batılılaşma ve sosyal adalet odaklı müdahaleci bir ekonomi benimsemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kemalizm, Nasırcılık, Modernleşme, İdeoloji, Türkiye, Mısır

Abstract

This study examines Kemalism and Nasserism, two of the most influential examples of the pursuit of modernization in the East, from a comparative perspective. First, the concept of modernization is discussed at a theoretical level, then the historical development and intellectual structure of the two experiences are analyzed, and finally, the conceptions of modernization are compared through specific axes of analysis. This qualitative study utilizes Turkish, Arabic, and English literature, as well as official documents and the discourses of contemporary actors, evaluating the data through historical analysis, textual analysis, case studies, and comparative analysis. The study concludes that both models represent state-centric and top-down models of modernization; that their relationship developed on the basis of inspiration rather than direct transmission; and that Kemalism was a pioneering experiment, while Nasserism was a unique successor. The comparison shows that while the modernization goals generally overlap, they diverge significantly in terms of nationalism, religion-state relations, Westernization, social policies, and the economic model. While Kemalism fostered an inward-looking nation-state nationalism, exclusionary secularism, Western-centric institutional transformation, and statism that did not exclude the private sector; Nasserism embraced an outward-looking Pan-Arab nationalism, pragmatic secularism, selective Westernization, and an interventionist economy focused on social justice.

Keywords: Kemalism, Nasserism, Modernization, Ideology, Türkiye, Egypt

İntihal/ Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihaltespitedilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate and noplagiarismdetected.

Yazarlık Katkısı

Bu makale, Prof. Dr. Zeynel Abidin KILINÇ danışmanlığında hazırlanan aynı başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Bu makalede ana metin birinci yazar tarafından yazılmış, ikinci yazar düzeltmeleri yapmıştır. Makalenin son hali iki yazar tarafından onaylanmıştır.

Geliş Tarihi: 21/07/2026
Kabul Tarihi: 05/10/2026
Yayın Tarihi: 24/10/2026

Cilt/Volume: 14
Sayı/Issue: 1

DOI: 10.54429/seyad.2023391

Makale Türü Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Araştırma & Yayın Etiği Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.
Research & Publication Rthics This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Atıf/Citation Alaydi, Nouraldin A. M. ve Kılınç, Zeynel Abidin. "Modernleşme Bağlamında Kemalizm-Nasırcılık İlişkisi: Karşılaştırmalı Bir Analiz ". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 14/1 (2026), 50-71. https://doi.org/10.54429/seyad.2023391

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Yirminci yüzyıl, imparatorlukların çözülmesi, ulus-devletlerin yükselişi ve modernleşme hareketlerinin hız kazanmasıyla tanımlanan köklü bir dönüşüm çağıdır. Orta Doğu'da bu dönüşüm, yoğun çatışmaların ve sınır aşan toplumsal hareketliliklerin eşlik ettiği karmaşık bir seyir izlemiş; Batı'nın emperyalist hegemonyası altındaki Doğulu toplumlar geleneksel yapılarından koparak ulus-devlet formuna yönelmiştir. Bu konjonktürde Kemalizm, yalnızca kendi ülkesini değil, Arap dünyası başta olmak üzere coğrafi çevresini ve Üçüncü Dünya ulusal hareketlerini etkileyen bir referans noktası hâline gelmiş; bağımsızlığını sonradan kazanan devletler bu projeyi modern bir ulus-devlet inşası için yararlanılabilir bir model saymıştır.

Bu etkilenmenin en dikkat çekici örneği Nasırcılıktır. Atatürk ve Abdülnasır liderliğinde şekillenen bu iki deneyim, salt siyasi hareketler değil; devletin yeniden inşasını, ulusal kimliğin yeniden tanımlanmasını ve sosyo-ekonomik kalkınmanın yönlendirilmesini kapsayan bütüncül modernleşme modelleridir. Her ikisi de geri kalmışlık döngüsünden çıkma ve emperyalist tahakküme karşı egemen bir ulusal kimlik inşa etme hedefini paylaşmış; ancak ortaya çıktıkları uluslararası bağlam, devraldıkları kurumsal miras ve düşünsel tercihleri modernleşme pratiklerinde belirgin ayrışmalara yol açmıştır. Çalışma bu çerçevede, Kemalizm'in Nasırcılık üzerine etkisini ve iki modelin farklılaştıkları kendilerine özgü yönlerini analiz etmektedir.

1. Kuramsal Çerçeve ve Modernleşme

2.1. Modernite, Modernizm, Modernleşme

"Modern" sözcüğü Latince modo ve modernus köklerinden türemiş, toplumsal düzlemde geçmişin esaretinden kurtuluşa işaret eden kolektif bir bilinç olarak yorumlanmıştır. Modernite, Batı Avrupa'da orta çağdan çok boyutlu bir ayrılışı ve 15-20. yüzyıllar arasındaki kapsamlı dönüşümü ifade etmekle birlikte coğrafi keşiflerden Sanayi Devrimi'ne uzanan süreci kapsar ve eski rejimin değerlerine tepki olarak benimsenmiştir (Kaya, 2015, 549; Şallı, 2017, 57). Rasyonalizm, kapitalizm ve endüstriyalizm başlıca dönüştürücü güçler sayılmış, modernite büyük ölçüde Batı'ya özgü görülmüş ve hayatımızı biçimlendiren kavramların kaynağı olmuştur. Modernizm ise geleceği bilinçli biçimde dönüştürmeyi amaçlayan bir proje, modernitenin ideolojik form kazanmış hâlidir (Çiğdem, 2012, 68).

Modernleşme kuramı ise 1950'li yılların Amerikan sosyolojisinde, süreci Batı dışı toplumlar çerçevesinde çözümleyen bir tez olarak doğmuş (Şallı, 2017, 61) ve Batı merkezli evrensel bir formül sunmuştur. Bu yaklaşım modernleşmeyi çoğu zaman Batılılaşma ile özdeş saymış, Batı'yı ideal tip hâline getirmiş, Batılı olmayan toplumları liberal düzene eklemleme hedefi taşıdığı ve Batı'nın statükosunu ideal durum diye sunduğu (Köker, 2007, 14) gerekçesiyle eleştirilmiş; nihayetinde süreci ihraç edilecek hazır bir toplumsal gelişme modeline dönüştürmüştür (Kaya, 2015, 550).

Bu tek tipleştirici modele en güçlü itiraz Eisenstadt'ın çoklu moderniteler yaklaşımından gelmiştir. Klasik teorilerin yeniden değerlendirilmesi gerektiğinden hareketle (Eisenstadt, 1999, 283-284), ekonomik düzeyleri yakın toplumların kurumsal yapılarında derin farklılıklar bulunduğunu göstermiş (Eisenstadt, 1999, 285-286) ve modernitelerin çekirdek özellikleri bakımından bile ayrışabileceğini savunmuştur (Eisenstadt, 2002b, 199-201). Ona göre Batı dışı toplumlarda modernitenin inşası pasif bir kabul değil, sürekli bir seçim ve yeniden yorumlama sürecidir (Eisenstadt, 1999, 288-289); bu toplumlar evrenselci unsurları kendi kimliklerine dâhil ederken modernleşmeyi Batılılaşmayla eşitlememiştir (Eisenstadt, 2002a, 22-23). Alternatif ve yerel moderniteler yaklaşımları da modernitenin yerel dokularla yeniden biçimlendirilebileceğini ileri sürmüş; Göle'nin (2011, 36) Batı dışı modernlik kavramı ise bu eleştirilerin sentezi olarak Batı'nın tekelini aşmayı hedeflemiştir.

Bu kuramsal çerçeveden hareketle bu çalışma, Kemalizm'in Nasırcılık üzerine etkisini ve iki modelin farklılaştıkları kendilerine özgü yönlerini analiz etmekte ve Kemalist ve Nasırcı modelleri çoklu modernite yaklaşımına örnekler olarak sunmaktadır.

2. Kemalizm'in Modernleşme Serüveni

Kemalizm, keskin bir tarihsel kırılma sayılsa da köklü bir düşünsel birikimin ürünüdür. Osmanlı'nın tedrici reformizminden radikal bir inkılap paradigmasına geçişi ifade etmekle birlikte, modernleşmeci bürokratik elitlerin aktivizmi noktasında selefiyle yapısal süreklilik içindedir (Çoban Balcı, 2016, 82); hatta Kemalist modernleşme, Tanzimat'la başlayan sürecin ulus-devlet temelindeki en radikal aşamasıdır. Hareket, 18. yüzyıl rasyonalizmi ve 19. yüzyıl pozitivizminden beslenmiş; Atatürk'ün bilimselliğe vurgusu (2006, 30) pozitivist bakışın izlerini taşımış, cumhuriyet dinsel referanslardan arındırılarak pozitif bilim ikame edilmiştir (Köker, 2007, 222). Fransız Devrimi'nden cumhuriyetçilik ve laikliği devralan (Gülsunar, 2015, 59-60) Kemalizm, dönüşümü devlet

öncülüğünde gerçekleştiren Jakoben tarzı bir modernleşme izlemiş, kendini liberalizm ile Marksizm arasında üçüncü yol saymış (Çeçen, 2009, 196) ve Durkheimcı solidarizmden ilhamla toplumu çatışan sınıflardan değil birbirine muhtaç meslek gruplarından ibaret görmüştür.

Ana etkilenme kanalı ise İttihatçılıktır; Atatürk'ün bir dönem cemiyetin aktif üyesi olması, ilişkinin hem zihniyet hem kadro bakımından bir miras niteliği taşıdığını gösterir. Kemalizm İttihatçı düşünceden Batıcılık, pozitivizm ve merkeziyetçiliği devralmış (Çoban Balcı, 2016, 98); millî iktisat stratejisi cumhuriyet ekonomi politikalarının temelini oluşturmuş; Comte'çu düzen ve ilerleme anlayışı otoriter modernleşmeye dönüştürülmüştür (Timur, 2013, 113). Buna karşılık Atatürk orduyu siyaset dışında tutmaya özen göstermiş, İttihatçı paradigmanın muhafazakâr izlerini devre dışı bırakarak topyekûn bir Batılılaşma programına yönelmiştir (Abou-El-Fadl, 2019, 30; Köker, 2007, 212). Selefinden en önemli farkı ise yıkılmakta olan bir devleti kurtarmak yerine yeni bir devlet kurma imkânını yakalamasıdır.

Hareket olarak 1919'da tarih sahnesine çıkan Kemalizm, kavram olarak önce Batılı gözlemcilerce kullanılmış ve İngiliz raporlarında Ankara merkezli güçleri ifade etmiştir. Millî Mücadele yıllarında pragmatik bir direniş hareketi olarak işlemiş, 1923 sonrasında muasır medeniyet hedefi etrafında kurumsallaşmıştır. Saltanat ve hilafetin kaldırılması, laik hukuka geçiş, Harf Devrimi ve kılık-kıyafet düzenlemeleriyle teokratik ve çok uluslu yapıdan laik, homojen bir ulus-devlete geçilmiş; hukuktan müziğe, ekonomiden kıyafete hayatın her alanı bir dönüştürme sahası olarak ele alınmış (Göle, 2013, 12) ve bu devrimler tepeden inmeci biçimde uygulanarak tarihsel bir kırılma noktası oluşturmuştur (Kaya, 2015, 552-553). Atatürk'ün 1927'de okuduğu Nutuk, ideolojinin düşünsel temellerini kuran ilk kapsamlı tarihsel anlatıyı sunmuştur (Ter-Matevosyan, 2019, 46).

İdeolojileşme 1930'lu yıllarda tamamlanmıştır. İlkelerin ilk versiyonu cumhuriyetçilik, laiklik, halkçılık ve milliyetçilik olmak üzere 1927'de dört ilke hâlinde kabul edilmiş, 1929 Buhranı'nın zorunluluklarına cevaben geliştirilen devletçilik ve devrimcilik 1931'de eklenerek Altı Ok tamamlanmıştır (Kayıran - Metintaş, 2013, 599). 1935 Kurultayı'nda Kamalizm adıyla tanımlanıp resmen parti programına yazılmış (Cumhuriyet Halk Partisi, 1935, 2), 1937'de Altı Ok anayasaya girerek ideoloji devletin kimliği hâline gelmiş ve CHP ile devletin bütünleşmesi resmileşmiştir (Öztürk, 2013, 120).

İdeolojik doğası bakımından Kemalizm, evrensel iddialı sistemlere benzememiş, daha ulusal ve yerli bir düşünce geliştirmiştir. Doktriner metinlerden değil, kuruluş sürecinin ihtiyaçlarından doğan pragmatik ve yorumlara açık esnek bir yapıdadır (Öztürk, 2013, 72); ancak tek parti koşulları ve ideolojik kutuplaşma onu bir süre dondurmuştur. Yine de farklı akımlarca yeniden yorumlanabilmesi, yapısal bir dogmatizm taşımadığını gösterir (Kaya Osmanbaşoğlu, 2017, 234).

Altı Ok'un en kapsayıcı ilkesi olan cumhuriyetçilik, meşruiyetin kaynağını hanedandan millete taşımış (Öztürk, 2013, 25) ve monarşi karşıtlığı, ulusal egemenlik ile meclis üstünlüğü üzerinde yükselmiştir (Çeçen, 2009, 129-130). Laiklik, yalnızca din ve devlet işlerinin ayrılması değil, hayatın pozitivist ilkelere göre yeniden düzenlenmesi anlamına gelmiş (Kayıran - Metintaş, 2013, 603); Fransız modeline yakın biçimde dini devletin sıkı denetimi altına almış ve didaktik bir karakter kazanmıştır (Göle, 2011, 100). Tevhid-i Tedrisat, Medeni Kanun'un kabulü ve Harf Devrimi bu dönüşümün temel araçları olmuştur (Ter-Matevosyan, 2019, 43). Milliyetçilik, çok etnikli millet sisteminden üniter bir ulus-devlete geçişin aracı olmuş, ümmet yerine ulus kavramını benimsemiş ve anayasal vatandaşlık temelinde tanımlanmıştır. Uygulamada Türk olmayan Müslüman unsurlar için asimilasyonist bir yaklaşım izlenmiş (Suvari, 2007, 125), Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi gibi anlatılarla millî özgüven inşa edilmiş (Cagaptay, 2004, 92-94) ve böylece milliyetçilik hem homojenleştirme aracı hem laik toplumun vazgeçilmez unsuru sayılmıştır. Halkçılık, sınıf çatışmasını reddeden dayanışmacı bir toplum tasavvuruna dayanmıştır. Devletçilik, devletin ekonomiye doğrudan müdahalesi ve tam bağımsızlığın teminatı olarak kurgulanmış (Kayıran - Metintaş, 2013, 598-599); devlet müteşebbis ve işletmeci rolü üstlenmiş (Öztürk, 2013, 48), öncelik sanayileşme ve sermaye birikimine verilmiştir (Timur, 2013, 140). Ne klasik liberalizm ne katı kolektivizm olan bu model (Çoban Balcı, 2016, 93), Atatürk'ün ifadesiyle Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş özgün bir sistemdir (Köker, 2007, 183); özel mülkiyeti reddetmeyen bir karma ekonomi yaklaşımı benimsemiş (Çeçen, 2009, 134), kamu yararının öncelikli olduğu alanlarda devleti işletmeci saymış ve solidarist-korporatist bir çerçeve kurmuştur (Parla, 1993, 7-8). Devrimcilik ise eski kurumları tasfiye edip yenilerini kurmayı hedeflemiş (Kayıran - Metintaş, 2013, 608-609), evrimsel ilerleme için zaman bulunmadığı kanaatinden doğmuş (Öztürk, 2013, 29-30), ve modernleşmeyi kesintisiz bir süreç olarak ele almıştır.

Uygulama araçları Althusserci bir çerçeveyle okunduğunda Kemalizm hem baskı hem ideolojik aygıtları seferber etmiştir. Takrir-i Sükûn ve İstiklal Mahkemeleri dönüşümü korumuş (Timur, 2013, 79-80), eski rejimin dinî aygıtları yerine laik ve Batıcı aygıtlar ikame edilerek toplumsal rıza üretilmeye hedeflenmiştir. Eğitimin merkezileştirilmesi ideolojik rakipleri sistem dışına itmiş (Gülsunar, 2015, 259); Halkevleri millî kültür ve ulusal kimlik inşasının aracı olmuş, Millet Mektepleri ve Köy Enstitüleri Kemalist ilkeleri halk tabanına taşımıştır (Öztürk, 2013, 149-151; Timur, 2013, 213). Türk Tarih Kurumu ulusal hafıza, Türk Dil Kurumu ise ayrı bir dil yaratmayı hedeflemiştir (Öztürk, 2013, 35; Ter-Matevosyan, 2019, 71). Ordu ise hem baskı hem ideolojik aygıt işlevi görmüş; zorunlu askerlik, sivil eğitimin yetersiz kaldığı alanlarda bir okul niteliği kazanmıştır.

3. Nasırcılık Deneyimi

Nasırcılık, Nasır'ın 1949'da kurduğu Hür Subaylar Hareketi'nin 1952 Devrimi'yle iktidara gelmesinin ürünüdür (Younis, 2012, 38-39); askerî bir müdahale olarak başlayıp kitle ideolojisine dönüşmüş, anti-emperyalist, milliyetçi, kalkınmacı ve halkçı politikalarla sınır aşan bir çerçeve kazanmıştır. Terim önce muhaliflerce olumsuz bağlamda kullanılmış, Nasır da mesafeli durmuş; ancak zamanla yeni devletin bekası için ortaya konan ideolojik çerçeveye dönüşmüştür (Mansfield, 2013, 314; Vatikiotis, 1978, 278-279).

İdeoloji, 1923-1952 arasındaki liberal monarşi deneyiminin çöküşüne tepki olarak doğmuştur; İngiliz işgalinin sürmesi, monarşinin yozlaşması ve toprak sahibi elitlerin hâkimiyeti derin bir meşruiyet krizi yaratmış (Al-Ansari, 2002, 13-14), Vefd Partisinin işgali sonlandırmadaki etkisizliği radikal değişim fikirlerine zemin hazırlamış (Şahin, 2014, 24-25) ve 1942'de Kral Faruk'a verilen ültimatom öfkeyi güçlendirmiştir (Awan, 2017, 112). 1948 Filistin yenilgisi ise monarşiye güveni sarsıp genç subaylar arasında ulusal onur arayışını başlatmıştır; Nasır'ın ifadesiyle devrimin tohumları Filistin'in siperlerinde atılmıştır (Nasser, 1955, 21).

Düşünsel bakımdan Nasırcılık eklektiktir. Vefd, Müslüman Kardeşler, Mısır solu ve Genç Mısır gibi akımların Nasırcı fikirlerin kristalleşmesinde etkili olmuştur (Güler, 2004, 9-10). Hür Subaylar 1940'larda Müslüman Kardeşler'le yakın temas kurmuş (Sedat, 1979, 31); İslam Çemberi vizyonu bu etkiyi yansıtsa da Nasırcılık dini siyasetin altında konumlandırarak İslamcılarla ihtilafa düşmüştür (Vatikiotis, 1978, 85-86). Toprak reformu ve planlı ekonomi talepleri Marksist çevrelerden ilham almış, Genç Mısır ise

militarist disiplini miras bırakmıştır (Güler, 2004, 224). Böylece hareket önceki akımları ulusal bir sentezde eriterek hâkimiyetini kurmuş (Amin, 2013, 186; Mansfield, 1973, 685), modernleşmeyi yukarıdan aşağıya bir devrim olarak ele almış (Şahin, 2014, 20-21) ve teknokratik bir vesayet tezi benimsemiştir (Abou-El-Fadl, 2005, 17). Liberalizmi sömürgecilikle iş birliği yapan elitlerin düzeni sayarak sanayileşme odaklı kalkınmacılığa yönelmiş (Mansfield, 1973, 683), Marksizm'den devletçilik ve planlamayı almış, ancak sınıf çatışması ve din konusunda seçici davranmıştır; sınıfları reddeden tek vücut toplum ideali ise toplumsal düşüncesinde farklı izler bırakmıştır (Awad, 1987, 189). Sonuçta yabancı tezleri Mısır'ın ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlayan esnek bir ideolojidir (Al-Ansari, 2002, 40-41).

Gelişim evreleri, Mısır milliyetçiliği (1952-54), Pan-Arabizm (1954-61) ve Arap Sosyalizmi (1961-67) olarak ayrılabilir (Vatikiotis, 1978, 195). İlk evrede henüz kapsamlı bir ideolojik tez bulunmamış, teritoryal bir milliyetçilik izlenmiştir (Şahin, 2014, 28); devrimden kırk beş gün sonra çıkarılan Toprak Reformu ile feodal yapı hedef alınmış ve köylüler devrime bağlanmıştır. Nasır'ın Devrimin Felsefesi kitabi ilk teorik belgeyi sunmuş ve Üç Çember teziyle hareketi sınır aşan bir aktöre dönüştürmeyi hedeflemiştir (Nasser, 1955, 88). İkinci evrede karizmatik otorite inşa edilmiş (Abou-El-Fadl, 2005, 28); Süveyş Krizi anti-emperyalist iddiayı somutlaştırmış ve Nasır'ı küresel bir şahsiyete dönüştürmüştür. Arap birliği düşüncesi kitlesel mobilizasyonun en etkili aracı hâline gelmiş (Awad, 1987, 158), en somut ifadesini 1958-1961 arasındaki Birleşik Arap Cumhuriyeti'nde bulmuştur (Awan, 2017, 118-119; Dawisha, 2018, 186). Ancak kurumsal değil karizma temelli bir genişleme girişimi olduğu için başarısız olmuş (Al-Ansari, 2002, 182); Suriye'nin ayrılması üçüncü evreyi başlatmıştır (Güler, 2004, 289-290). Bu dönemde Arap Sosyalizmi ile ekonomik ve toplumsal alan büyük ölçüde devletleştirilmiş, alt sınıflar rejime entegre edilmiştir; kimi yorumlara göre ise sonuç sosyalizmden çok bir devlet kapitalizmi olmuştur (Amin, 2013, 112-114). Asvan Barajı örneğinde görüldüğü gibi Sovyetler Birliği'yle bağlar güçlenmiş (Awan, 2017, 117), 1967 yenilgisi ise Nasırcı ideolojiyi hem Mısır'da hem Arap dünyasında sarsmıştır (Binder, 2004, 51).

Kurumsallaşma açısından 1956 Anayasası, cumhuriyeti Arap ulusunun parçası sunarak Pan-Arabizm'i yasal güvenceye almış (Dawisha, 2018, 146-147) ve cumhurbaşkanlığını geniş yetkilerle donatmıştır (Güler, 2004, 123). Siyasal boşluk önce Kurtuluş Heyeti ve sonra Ulusal Birlik ile doldurulmuş (Güler, 2004, 125-126; Sedat, 1979, 144-145),

1962'de ilan edilen Ulusal Misak ideolojiyi sistemleştirmiştir (Dawisha, 2018, 233; Al-Ansari, 2002, 121). Aynı yıl kurulan Arap Sosyalist Birliği tek siyaset kurumu hâline gelmiş (Abou-El-Fadl, 2005, 48), 1964 Anayasası'yla meşruiyet kazanmış (Mansfield, 1973, 687; Arab Republic of Egypt, 1964, 2) ve üyeliği kamusal görevler için fiilen zorunlu kılınmıştır (Younis, 2012, 504-505); işçi ve çiftçilere geniş katılım alanı sunulmasına rağmen devlet yapısı bürokrasi-ordu elitinin uzantısına dönüşmüştür.

İdeolojik doğası bakımından Nasırcılık aşırı esnektir; dondurulmuş bir doktrin değil, duruma uyum sağlayabilen eklektik ve radikal, yine de muhafazakâr bir zihin dünyasıdır (Khalidi, 1958, 125). Melez karakteri (Şahin, 2014, 61-63) toplumun farklı kesimlerini cezbetmesini sağlamış, ancak büyük ölçüde Nasır'ın karizmasına bağlı kalması liderin ölümünden sonra sürekliliği güçleştirmiştir. İdeolojinin yol haritası, ilk başta sömürgenin sonlandırılması, feodalizmin tasfiyesi, tekellere son verilmesi, sosyal adalet tesis edilmesi, güçlü bir milli ordunun inşa edilmesi ve sağlıklı bir demokrasinin kurulması olmak üzere devrimin Altı İlkesi üzerine kurulmuştur (Botman, 1988, 116). Nasırcı laiklik, El-Ezher örneğinde görüldüğü gibi dinî kurumları devletleştirerek modernleştirmiş; İslami ve laik unsurların bir arada bulunduğu hibrit bir model geliştirmiştir. Sosyalist görüşler İslami ilkelerle temellendirilerek İslami Sosyalizm denebilecek bir sentez kurulmuştur (Enayat, 1968, 153-158). Arap Sosyalizmi ise 1961 millileştirmeleriyle Mısır'ı özel teşebbüs ağırlıklı yapıdan sosyalist bir topluma dönüştürmüş (Langenderfer, 1965, 89), toplumsal adaletin kurumsallaştırılmasını amaçlayan bir çerçeveye evrilmiştir (El-Ghonemy, 2004, 253-254).

Buna ilaveten Nasırcılığın uygulama araçları Althusserci bir perspektiften değerlendirildiğinde, Nasırcıların hem baskı hem de ideolojik devlet aygıtlarından birlikte yararlandığı görülmektedir. Devrim Mahkemeleri ile istihbarat kurumları, devrim sonrasında gerçekleştirilen siyasal dönüşümün korunmasında önemli roller üstlenmiş ve örneğin Müslüman Kardeşler, komünistler ve eski rejimle bağlantılı odaklara karşı sert uygulamalar yoluyla siyasal alanın dışına çıkarılmıştır (Sharabi, 1962, 213). Eski rejim dönemindeki görece serbest basın düzeni, 1960 tarihli Kamulaştırma Yasası sonrasında devlet kontrolüne alınmış ve böylece basın, rejimin politikalarını topluma aktaran bir seferberlik aracına dönüştürülmüştür. Bu süreçte Sawt al-'Arab (Arapların Sesi) radyosu, yalnızca propaganda aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal rızanın oluşturulması ve Nasırcı söylemin bölge genelinde yaygınlaştırılması açısından merkezi bir ideolojik aygıt olarak işlev görmüştür (Podeh ve Winckler, 2004, 19).

Eğitim alanının geniş kitlelere açılması da rejimin ideolojik dönüşüm projesinin önemli unsurlarından biri olmuştur. Eğitimin yaygınlaştırılması bir yandan yeni sadık taraftara kazandırarak toplumsal mobilizasyonu artırırken, diğer yandan rejimin ideolojik rakiplerinin etkisini sınırlandırmıştır. Arap Sosyalist Birliği ve bu yapı içerisindeki Gençlik Örgütü ise devrimin temel ilkelerini toplumun farklı kesimlerine ve özellikle genç kuşaklara ulaştırmayı amaçlamıştır (Cipressa, 2025, 124-130). Althusserci bir perspektiften bakıldığında da ordunun merkezi rolü göz ardı etmek mümkün değil. Ordu, yalnızca rejimin temel baskı araçlarından biri olarak değil, aynı zamanda devletin bürokratik yapılanmasının ve ideolojik yöneliminin başlıca taşıyıcısı olarak öne çıkarak ideolojik aygıt olarak kullanılmıştır (Stephens, 1972, 41).

4. Karşılaştırmalı Analiz

4.1. Etkileşim ve Modernleşme Modeli

İki modernleşme modeli arasındaki ilişki, esas olarak Hür Subayların Kemalizm'i bir ilham ve meşruiyet kaynağı görmesiyle kurulmuştur. Sedat, otobiyografisinde Atatürk'e duyduğu sevgiyi ve onun ancak silahlı kuvvetler aracılığıyla devrimini gerçekleştirebilmiş olmasının kendisini etkilediğini anlatmış (Sedat, 1979, 22), onu Hür Subaylar için bir rehber konumuna yerleştirmiştir. Necib iktidarın ilk yılında Mısır'ın Atatürk'ün izinden yürüdüğünü ileri sürmüş (Baş, 2015, 60), kendisi için "Mısır'ın Atatürk'ü" benzetmesi kullanılmıştır (Öterbülbül, 2015, 17). Nasır da gençliğinde Atatürk'ün biyografilerini okumuştur (Stephens, 1972, 40). Mısırlı subaylar, Türk subaylar gibi monarşiye başkaldırıp ülkelerini dönüştürmek istemiş ve Kemalizm tam egemenlik adına ders çıkarılacak bir tecrübe olmuştur. "Arap Atatürk" benzetmesi akademide (Zabbal, 2014, 5-6) ve medyada (Sabeh, 26 Mayıs 2026) tartışılmışsa da ilişkinin bütün boyutlarını karşılamaz; zira hayranlık mekanik bir taklitçiliğe dönüşmemiş, Kemalist tecrübe seçmeci biçimde yorumlanarak Arap-İslam kimliği ve bölgesel dinamiklerle sentezlenmiştir.

Model bakımından her iki hareket de yukarıdan aşağıya ve devlet merkezli modernleşmenin Orta Doğu'daki en belirgin örnekleridir (Akçalı, 2014, 11); kalkınmayı halkın girişimiyle değil bürokrasi-ordu ittifakı eliyle yürütülecek bir mühendislik projesi saymış ve moderniteyi salt ekonomik değil zihinsel kodların yeniden düzenlenmesi olarak görmüştür (Akçalı, 2014, 21). Her ikisi de orduyu bir değişim aygıtı olarak kullanmıştır (Saylan - Özdikmenli Çelikoğlu, 2020, 680; Yolcu, 2020, 325). Ancak yön bakımından

kritik bir fark vardır, Kemalizm modernleşmeyi doğrudan Batılılaşma üzerinden gerçekleştirmeyi amaçlarken (Yavuz, 2019, 3), Nasırcılık Soğuk Savaş gölgesinde anti-emperyalist ve sosyalizmden ilham alan özgün bir strateji izlemiştir (Enayat, 1968, 142).

4.2. Milliyetçilik, Laiklik ve Batılılaşma

Milliyetçilik her iki model için vazgeçilmez olmakla birlikte en belirgin ayrışma alanlarından biridir. Kemalizm Misak-ı Millî sınırları içinde bir ulus-devlet çerçevesi geliştirirken Nasırcılık Pan-Arap perspektifi öncelemiştir (Abou-El-Fadl, 2005, 106). Kemalist milliyetçilik etno-kültürel homojenlik hedefiyle teritoryal bir anlayış geliştirmiş (Cizre-Sakallıoğlu, 1994, 256), zamanla daraltılmış bir yoruma evrildiği ileri sürülmüş ve etnik mozaik bölünme tehlikesi sayıldığından asimilasyon aracına dönüşmüştür (Akturk, 2010, 633). Pan-Türkizm maceracı bulunarak reddedilmiş (Cizre-Sakallıoğlu, 1994, 255), milliyetçilik anayasal vatandaşlık ile ortak dil ve tarih temelinde tanımlanmıştır (Hanioğlu, 2011, 180-181). Nasırcılık ise yerel modernleşmenin ancak daha geniş bir Arap sürecine bağlı olduğu kanaatiyle milliyetçiliği bölgesel bir liderlik projesine dönüştürmüş (Öterbülbül, 2015, 87). Nitekim Süveyş Krizi öncesinde İngiliz büyükelçisinin neden Atatürk gibi iç reformlara odaklanmadığı sorusuna Nasır, bölgesel gelişmelere kayıtsız kalamayacağı yanıtını vermiş (Stephens, 1972, 188); büyükelçi de onun kendisini Arap milliyetçiliğinin şampiyonu saydığını aktarmıştır (Trevelyan, 1970, 86-89). Nasırcılıkta İslam, devlet denetiminde kalmak kaydıyla milliyetçilik bağlamında birleştirici bir kültürel unsur olarak işlevselleştirilmiştir (Enayat, 1968, 143-145; Akçalı, 2014, 130). Benzerlik tarafında ise her iki milliyetçilik de kurtuluş mücadelelerinin ürünüdür ve özel tasarlanmış tarih tezlerine dayanır (Cagaptay, 2004, 91-92; Podeh - Winckler, 2004, 17). Fark, Kemalizm'in din ile milliyetçilik arasında sürekli bir gerilim görmesine karşılık Nasırcılığın organik bir bağ kurmasında (Akçalı, 2014, 74; Yolcu, 2020, 330) ve dış politikada temkinli statükoculuk ile devrim ihracı arasındaki mesafede belirginleşir (Sharabi, 1962, 275).

Laiklik bakımından Kemalizm, dinin kamusal alandan bütünüyle dışlanmasını savunan çatışmacı bir çizgi izlemiş; Kuru'nun tipolojisinde dışlayıcı laikliğin en radikal örneklerinden biri sayılmıştır (Kuru, 2011, 213-224). Medreselerin kapatılması ve şeriat mahkemelerinin lağvedilmesiyle dinî otoritenin kamusal etkisi sınırlandırılmış (Cizre-Sakallıoğlu, 1994, 258), Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla din devlet denetimine alınmıştır (Kuru, 2011, 170). Nasırcı laiklik ise dinî kurumlarla savaşmak yerine onları

proje içinde eritmeyi tercih etmiş; İslam'ı resmî din olarak koruyup dinî otoriteyi siyasetin altında tutan hibrit bir model benimsemiştir (Gerges, 2018, 194-198; Binder, 2004, 64; Cipressa, 2025, 106). Kuru, resmî dini bulunan devletler kategorisine Mısır'ı da dâhil etmiştir (Kuru, 2011, 13-18). Atatürk dinin devlet içindeki rolünü sınırlandırmayı hedeflerken Nasır onu denetim altına alarak siyasal otoritenin yönlendirdiği bir alana dönüştürmeyi amaçlamıştır (Cipressa, 2025, 112); Atatürk militan bir laikliği benimserken Nasır Müslüman toplumu reforme etmeyi istemiştir (Stephens, 1972, 577; Yavuz, 2019, 7).

Batılılaşma, en temel jeopolitik ayrışma alanıdır. Kemalizm modernleşmeyi Batı medeniyetiyle bütünleşme projesi olarak kurgulamış (Saylan - Özdikmenli Çelikoğlu, 2020, 675), kısmi Batılılaşmayı yetersiz bularak siyasal ve kültürel boyutları kapsayan bir perspektif benimsemiştir (Hanioğlu, 2011, 59-60). Alfabe reformu ve Şapka Kanunu gibi dönüşümler Türkiye'yi uygar uluslar topluluğunun parçası kılmayı ve toplumu Avrupa'nın bir parçası olduğuna ikna etmeyi amaçlamıştır (Abou-El-Fadl, 2019, 67). Bu yönelim dış politikaya da yansımış, 1952'de NATO üyeliğiyle somutlaşmıştır (Öterbülbül, 2015, 3-4); Batı ile yakınlık, modernleşmenin uluslararası meşruiyet aracı sayılmıştır (Sharabi, 1962, 68). Nasırcılık ise Batı'nın teknolojik birikimine açık olmakla birlikte kültürel taklidi reddetmiş (Abou-El-Fadl, 2005, 59), Batı'yı emperyalist bir güç olarak kodlamıştır (Podeh - Winckler, 2004, 4). Dış politikası dalgalı seyretmiş, ancak temelde Batıya karşı şüpheci olmakla birlikte tarafsızlık ekseninde şekillenerek Bağlantısızlar Hareketi'nde somutlaşmıştır (Cipressa, 2025, 74-75; Podeh, 1996, 159-162).

4.3. Toplum, Ekonomi, Ordu, Liderlik ve Demokrasi

Her iki model de sınıfsız ve imtiyazsız bir toplum ülküsünü paylaşmıştır. Kemalizm toplumu "halk" kavramı altında homojen bir kitle olarak tanımlamış, çatışan sınıflar yerine bütünleşmiş meslek gruplarından oluşan organik bir yapı öngörmüştür (Ahmad, 1993, 63, 79). Sınıf temelli ayrışmalar ulusal bütünlüğe tehdit sayılmış (Gülsunar, 2015, 82; Merryman, 2013, 36), sendikal haklar devlet denetiminde tutulmuş (Ahmad, 1993, 99) ve halk, yönlendirilmesi gereken edilgen bir kitle olarak tasavvur edilmiştir (Gürpınar, 2013, 460). Nasırcılık ise sosyal adaleti projenin merkezine yerleştirmiş, servetin yeniden dağıtılmasını hedeflemiş, ancak klasik Marksist sınıf teorisine bağlı kalmamıştır (Stephens, 1972, 324; Podeh - Winckler, 2004, 18; Gerges, 2018, 206).

Toplumu "çalışan güçlerin ittifakı" olarak yeniden kurgulamış (Cipressa, 2025, 130-131), ulusal birlik hedefini daima eşitliğin önüne koymuş ve sosyalizmi bir sınıf yaklaşımından çok modernleşme aracı olarak yorumlamıştır. Ortak nokta, grev ve bağımsız örgütlenmelere karşı benzer refleksler geliştirmeleridir; Türkiye'de 1936 İş Kanunu'yla, Mısır'da ise ayrı düzenlemelerle grev yasaklanmıştır (Hale, 1980, 105; Langenderfer, 1965, 91). Fark ise araçlardadır, Kemalizm eğitim ve kültürel dönüşüme, Nasırcılık toprak reformu ve gelir dağılımına doğrudan müdahaleye ağırlık vermiş (Abou-El-Fadl, 2005, 51); Kemalizm'de devlet sınıflar üstü hakem, Nasırcılıkta alt sınıfların hamisi olarak konumlanmıştır.

Ekonomik alanda her ikisi de siyasal egemenlik ile ekonomik bağımsızlığı bütünleyici saymıştır (Akçalı, 2014, 294). Türkiye Lozan'la kapitülasyonları tasfiye etmiş (Ahmad, 1993, 94), stratejik sektörlerdeki yabancı işletmeleri millileştirmiştir. Mısır tekellerin tasfiyesini devrim ilkeleri arasına almış, Süveyş'in millileştirilmesiyle ekonomik egemenliği anti-emperyalist karakterinin en görünür tezahürü kılmış (Cipressa, 2025, 78; Öterbülbül, 2015, 86) ve Mısırlılaştırma politikasıyla yabancı şirketleri denetime almıştır (Stephens, 1972, 325). Her iki modelde de devlet, kalkınmanın taşıyıcı öznesidir (Ahmad, 1993, 93; Abou-El-Fadl, 2005, 96). Ayrışma, mülkiyet ilişkilerinde belirginleşir. Kemalist devletçilik, 1929 Buhranı ve özel sektörün sermaye yetersizliği karşısında pragmatik bir yönelim olarak doğmuş, mülkiyet ilişkilerini radikal biçimde dönüştürmeyi hedeflememiştir (Özel, 2000, 130-132). 1923 İzmir İktisat Kongresi'nden itibaren özel girişim millî kalkınmanın aracı sayılmış (Kuş, 2014, 5), 1924 Anayasası'yla özel mülkiyet güvence altına alınmış ve müdahale stratejik alanlarla sınırlandırılmıştır (Ahmad, 1993, 76; Kuş, 2014, 10-11). Nitekim 1939'da özel firmalar pamuklu ürünlerin %65'ini üretmekteydi (Hale, 1980, 110-111). Nasırcı devletçilik ise mülkiyeti mutlak bir hak değil, toplumsal işleviyle anlam kazanan bir kurum saymış (Cipressa, 2025, 103); 1961 Temmuz Kararnameleri sonrasında bankalar ve büyük sanayi kamulaştırılmış, özel sektörün payı 1963'te %56'dan %20'ye gerilemiştir (Akçalı, 2014, 117; El-Ghonemy, 2004, 255-256). Toprak reformu bakımından Kemalist deneyim kırsal yapıyı köklü biçimde dönüştürecek bir reform gerçekleştirmemiş, bunun yerine Ziraat Bankası ve Köy Enstitüleri üzerinden üretkenliği artırmayı hedeflemiştir (Ahmad, 1993, 83). Bağlamsal olarak Kemalist devletçilik esnek ve kalkınma odaklı kalırken (Türegün, 2016, 672-673), Nasırcı model sınıfsal eşitsizliklere karşı siyasal bir müdahale niteliği kazanmıştır (El-Ghonemy, 2004, 253).

Ordu bakımından her iki hareket de askerî kökenli kadrolarca yönetilmiş ve subayları öncü bir sınıf saymıştır (Cook, 2007, 15-16). Ancak Atatürk, askerî kurumun günlük siyasete karışmasının hem orduyu hem devleti zayıflatacağına inanmış ve 1923-1924 düzenlemeleriyle sivil-asker ayrımının temellerini atmıştır (Ahmad, 1993, 57). Böylece ordu, iktidarın parçası olmaktan çok rejimin bekçisi ve kurumsal bir vesayet mekanizması hâline gelmiştir (Merryman, 2013, 43-44; Gürpınar, 2013, 454). Nasırcılıkta ise ordu devrimin kurucu öznesi sayılmış (Stephens, 1972, 41), asker kökenli kadrolar bakanlıklardan kamu iktisadi teşebbüslerine kadar geniş bir alana yerleşmiş (Sharabi, 1962, 212), siyaset askerileştirilmiştir. Bu bütünleşme "askerî toplum" ve "subaylar cumhuriyeti" kavramlarıyla açıklanmıştır (Vatikiotis, 1978, 158-160; Cook, 2007, 26).

Karizmatik liderlik her iki modelde de merkezîdir (Binder, 2004, 48; Abou-El-Fadl, 2005, 101). Atatürk'ün otoritesi askerî başarıları ve kurtarıcı lider rolü üzerine kurulmuş (Merryman, 2013, 91), etrafında yarı-dinsel nitelikli bir kişilik kültü oluşmuştur (Hanioğlu, 2011, 187); ancak bu otorite dogmatik bir ideoloji üretmekten çok aklı ve modern bilimi rehber kılmak için kullanılmıştır (Tayhani, 2007, 326). Nasır ise radyo konuşmalarındaki hitabetiyle bütün Arap dünyasında etkili olmuş, Süveyş sonrası kurtarıcı lider konumuna yükselmiştir (Öterbülbül, 2015, 5). Nasırcılıkta karizma, kurumsal zayıflıkları telafi eden merkezî bir mobilizasyon aracı işlevi görmüş (Podeh - Winckler, 2004, 17-18); mobilizasyon kısmen karizmatik, kısmen ideolojik, kısmen örgütsel biçimde gerçekleşmiştir. Merkezî gelenekle yönetilen Arap toplumlarında liderliğin niteliği kurumların niteliğinden daha belirleyici sayılmıştır (Vatikiotis, 1961, 229). Kemalist modelde karizma Altı Ok gibi yazılı ilkelere ve kurumlara aktarılmaya çalışılırken (Abou-El-Fadl, 2005, 102), Nasırcı modelde ideolojik bütünlük büyük ölçüde liderin şahsına dayanmış (Podeh - Winckler, 2004, 15) ve bu durum onun ölümünden sonra çözülmeyi hızlandırmıştır (Cipressa, 2025, 144-145; Binder, 2004, 50).

Demokrasi bakımından Kemalist anlayış, egemenliğin kaynağını irade-i şahaneden irade-i milliyeye taşıma etrafında şekillenmiş (Gülsunar, 2015, 189); ancak demokrasi, toplumun kapsamlı bir modernleşmeden geçmesi sonrasına ertelenen nihai bir hedef olarak tasavvur edilerek vesayetçi bir çerçeve üretmiştir (Saylan - Özdikmenli Çelikoğlu, 2020, 681-683). Tek parti döneminde muhalefet ulusal birliğe zarar verdiği gerekçesiyle sınırlandırılmış ve muhalefet girişimleri kapatılmıştır (Gülsunar, 2015, 23; Akçalı, 2014, 23-25). Buna rağmen Batı tarzı demokrasiye geçiş hedefinin bünyede bulunması, çok partili hayata geçişi kolaylaştırmıştır (Cizre-Sakallıoğlu, 1994, 59). Nasırcılık ise monarşi

dönemi parlamentarizmini halktan kopuk bir "paşalar ve beyler buluşması" olarak nitelemiş (Stephens, 1972, 347, 353), gerçek demokrasiyi ekonomik bağımsızlık ve sosyal adalete bağlamıştır (Cipressa, 2025, 100). Siyasal çoğulculuğa karşı dışlayıcı bir tutum benimseyerek muhalefeti güvenlikçi yöntemlerle denetlemiş (Gerges, 2018, 9), korporatist bir temsil sistemi kurmuş ve plebisiter-popülist bir demokrasi biçimi üretmiştir (Cipressa, 2025, 104). Sonuçta Kemalist modelde otoriter modernleşme temsilî demokrasiye ulaşmayı amaçlayan geçici bir araç olarak meşrulaştırılırken (Sharabi, 1962, 45-48), Nasırcı model otoriter merkeziyetçi yapıyı kalıcılaştırmıştır (Sharabi, 1962, 211-212).

4.4. Farklılaşmanın Bağlamsal Kaynakları

Bu ayrışmalar yalnızca elitlerin tercihleriyle açıklanamaz. İlk etken, tarihsel dönem ve uluslararası konjonktür farkıdır, Kemalizm iki savaş arası dönemde, Nasırcılık ise Soğuk Savaş rekabetinin ve sömürgeden kurtuluş dalgasının yoğunlaştığı bir ortamda şekillenmiştir (Abou-El-Fadl, 2005, 12, 44). İkincisi, sömürgecilik deneyiminin niteliğidir. Resmî anlamda sömürgeleştirilmemiş olan Türkiye'de öncelik, dağılan imparatorluktan kalan topraklarda egemen bir ulus-devlet kurmaktı; bu miras, Batı'nın mücadele edilecek bir güçten çok ulaşılacak bir model olarak görülmesine zemin hazırlamıştır (Baş, 2015, 62-63) ve laikliğin eski rejimin etkilerini tasfiye aracı hâline gelmesini beslemiştir (Kuru, 2011, 36). Nasırcılık ise uzun süreli işgalin yarattığı travma ortamında doğduğundan güçlü bir anti-emperyalist karakter kazanmış, İslam'ı bölgesel hedeflerle uyumlu biçimde yeniden işlevselleştirmiştir (Gerges, 2018, 198-202). Üçüncü etken demografidir, çok uluslu bir imparatorluğun mirasçısı olan Türkiye'de, Sevr travmasının etkisiyle içe dönük ve türdeş bir vatandaşlık anlayışı benimsenmiş (Hanioğlu, 2011, 28; Abou-El-Fadl, 2005, 60); görece homojen bir yapıya sahip Mısır ise enerjisini içsel homojenleştirmeden çok Pan-Arap bir vizyona yöneltmiştir (Abou-El-Fadl, 2005, 92; Yolcu, 2020, 325-326). Nasırcı güvenlik anlayışı emperyalizm, Siyonizm ve Arap gericiliğinden oluşan üçlü düşman tasavvuru üzerine kurulmuştur (Stephens, 1972, 577-578). Dördüncüsü kurumsal mirastır, Türkiye yüzyıllara dayanan bir devlet geleneği devralmış, geç imparatorluk kadrolarının büyük bölümü cumhuriyet döneminde de görev yapmış ve karizma kurumsal yapılarla desteklenmiştir (Abou-El-Fadl, 2005, 17-18). Nasırcılar ise zayıflamış kurumlardan oluşan parçalı bir miras devralmış, kurumsal eksiklik liderin karizmasıyla telafi edilmeye çalışılmıştır (Abou-El-Fadl, 2005, 18-19; Binder, 2004, 55).

Bugünkü Miras ve Sonuç

Bugün ne "Kemalist Türkiye" ne de "Nasırcı Mısır" tanımları kullanılabilir; ancak her iki ideoloji de devlet yapılarında ve toplumsal hafızada yer tutmayı sürdürmektedir. Kemalizm farklı biçimlerde yorumlanmış, Kemalizmler olgusuna rağmen cumhuriyetçilik, laiklik ve ulus-devlet anlayışı kurumsal konumunu korumuştur (Hanioğlu, 2011, 198). Nasırcılık ise daha belirgin bir çözülme yaşamış; 1970'lerde anti-emperyalizm ve Arap birliği ilkeleri zayıflamış, Arap sosyalizmi İnfitah politikalarıyla terk edilmiştir (Gerges, 2018, 313). Yine de devletin askerî ve idari yapısındaki sürekliliği açıklayan sembolik bir referans çerçevesi olmayı sürdürmektedir (Cipressa, 2025, 145-147).

Lakin dünyadaki modernleşme tarihine bakıldığında, Kemalizm ve Nasırcılık, teorik olarak Eisenstadt'ın ortaya koyduğu "Çoklu Moderniteler" yaklaşımının önemli örnekleri arasında yer almaktadır. Farklı tarihsel ve toplumsal koşullar içerisinde farklı modernite biçimlerinin ortaya çıkabileceğini gösteren söz konusu iki modernleşme modeli, modernleşme projesinin tek bir Batı merkezli güzergâh üzerinden ilerlemediğini ortaya koymaktadır.

Burada ifade etmek gerekir ki Kemalizm, kurucu kadrosunun entelektüel zihninde modernleşmeyi doğrudan Batılılaşma ile eşitlemiş ve muasır medeniyetler düşüncesi çerçevesinde Batı medeniyetini evrensel bir referans noktası olarak kabul etmiştir (Hanioğlu, 2011, 204-205). Buna karşın, sonuç itibarıyla toplumsal gerçeklik, yerel gelenekler ve devlet-toplum etkileşimi sonucunda uygulamada ortaya çıkan Kemalist modernleşme pratiği, Batı'nın birebir bir kopyasını oluşturmak yerine yerel doku ile etkileşime giren özgün bir yapı meydana getirmiştir. Böylece Kemalizm, Batılılaşmayı nihai ve evrensel tek hedef olarak kurgulamasına rağmen, tarihsel ve toplumsal bağlamın etkisiyle Batı Avrupa modelinden ayrışan, kendine has kurumsal, siyasal ve kültürel dinamiklere sahip alternatif bir modernite örneği kristalleştirmiştir.

Nasırcılık ise modernleşmeyi Batılılaşma ile özdeşleştirmek yerine anti-emperyalizm, ulusal egemenlik ve toplumsal adalet ilkeleri etrafında şekillendiren farklı bir Çoklu Modernite örneği sunmaktadır. Nasır, Batı'nın siyasal ve kültürel hegemonyasını kararlılıkla reddetmiş ve devlet eliyle planlı kalkınma, millileştirme ve kitlelerin siyasete entegrasyonu gibi modernite için temel araçları benimsemiştir. Böylece Nasırcılık, Arap milliyetçiliği, Arap Sosyalizmi ve İslami sembollerin bir arada kullanıldığı Üçüncü

Dünya'ya has özgün bir modernleşme modeli ortaya koymuştur (Podeh & Winckler, 2004, 2-3). Bu yönüyle Nasırcılık, modernliğin Batı dışı toplumlarda yerel değerlerle yeniden yorumlanabileceğini gösteren belirgin bir Çoklu Modernite örneğidir.

Sonuç olarak bu çalışma, Kemalizm ile Nasırcılık arasındaki ilişkinin doğrudan aktarım değil ilham temelinde geliştiğini ortaya koymaktadır. Kemalizm bir "modernleşme öncülü", Nasırcılık ise yeni tarihsel koşullar altında modernleşme iddiasını sürdüren özgün bir "ardıl hareket" olmuştur. İki ideoloji anti-emperyalizm, ulusal birlik, kalkınmacılık ve güçlü devlet anlayışında yakınlaşmakta ve çoklu moderniteler açısında kesişmekte; ancak milliyetçiliğin kapsamı, laikliğin niteliği, Batılılaşmanın yönü, toplumsal dönüşümün araçları, mülkiyet politikaları, ordunun konumu, karizmanın kurumsallaşma düzeyi ve demokrasinin nihai tasavvuru bakımından ayrışmaktadır. Bu ayrışmalar yalnızca ideolojik tercihlerin değil; tarihsel konjonktür, sömürgecilik deneyimi, demografik yapı ve kurumsal miras gibi bağlamsal etkenlerin de ürünüdür. Dolayısıyla iki deneyim, aynı modernleşmeci düşüncenin iki farklı tezahürü olarak Orta Doğu'daki modernleşme arayışının birbirinden izole süreçler hâlinde değil, ortak meydan okumalar ve karşılıklı etkilenmeler çerçevesinde geliştiğini göstermektedir.

Kaynakça

Abou-El-Fadl, Reem. Foreign Policy as Nation Making: Turkey and Egypt in the Cold War. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

Abou-El-Fadl, Reem. Rethinking the National Projects of Egypt and Turkey. Oxford: Oxford University. Faculty of Oriental Studies, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Ahmad, Feroz. The Making of Modern Turkey. London: Routledge, 1993.

Akçalı, Yunus. Two Paths of Modernization: A Comparative Analysis of Turkey and Egypt. Porto: Universidade do Porto, Faculdade de Letras, Doktora Tezi, 2014.

Akturk, Ahmet Serdar. "Arabs in Kemalist Turkish Historiography". Middle Eastern Studies 46/5 (2010), 633-653. https://doi.org/10.1080/00263206.2010.504553

Amin, Samir. Hawla Al-Nasiriyya Wa Al-Shuyu'iyya Al-Misriyya. İskenderiye: Dar al-Ayn, 2013.

Ansari, Muhammed C. Al-. Al-Nasiriyya Bi-Manzur Naqdi: Ayye Durus Li El-Mustaqbal? Beyrut: Al-Mu'assasa al-Arabiyya li al-Dirasat wa al-Nashr, 2002.

Arab Republic of Egypt. The Provisional Constitution of the United Arab Republic. Cairo: Government Press, 1964.

Atatürk, Mustafa Kemal. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. 2. Cilt. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2006.

Awad, Louis. Akni'at Al-Nasiriyya Al-Sab'a. Kahire: Maktabat Madbuli, 1987.

Awan, Muhammad Asif. "Gamal Abdel Nasser's Pan-Arabism and Formation of the United Arab Republic: An Appraisal". Journal of Research Society of Pakistan 54/1 (2017), 107-124.

Baş, Arda. "Atatürk Dönemi Türkiye-Mısır İlişkileri ve Günümüze Etkileri". Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 31/92 (2015), 31-76.

Binder, Leonard. "Gamal Abd al-Nasser: Iconology, Ideology, and Demonology". Rethinking Nasserism: Revolution and Historical Memory in Modern Egypt. ed. Elie Podeh - Onn Winckler. 45-71. Gainesville: University Press of Florida, 2004.

Botman, Selma. The Rise of Egyptian Communism, 1939-1970. Syracuse: Syracuse University Press, 1988.

Cagatay, Soner. “Race, Assimilation and Kemalism: Turkish Nationalism and the Minorities in the 1930s”. Middle Eastern Studies 40/3 (2004), 86-101. https://doi.org/10.1080/0026320042000213474

Cipressa, Nuvola. Nasserism: The Ideology behind the Man. Rome: LUISS University, Luiss Guido Carli, Yüksek Lisans Tezi, 2025.

Cizre-Sakallıoğlu, Ümit. “Kemalism, Hyper-Nationalism and Islam in Turkey”. History of European Ideas 18/2 (1994), 255-270. https://doi.org/10.1016/0191-6599(94)90009-4

Cook, Steven A. Ruling But Not Governing: The Military and Political Development in Egypt, Algeria, and Turkey. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2007.

Cumhuriyet Halk Partisi. C.H.P. programı: Dördüncü Büyük Kurultayca kabul edilen. Ankara: Ulus Basımevi, 1935.

Çeçen, Anıl. 100 Soruda Kemalizm: Başlangıcından Günümüze. Ankara: Kilit Yayınları, 2009.

Çiğdem, Ahmet. Bir İmkân Olarak Modernite: Weber ve Habermas. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Çoban Balcı, Aslıhan. “Modernleşme, Kemalizm ve Resmi İdeoloji Üzerine Tartışmalar”. Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 2/2 (2016), 81-99. https://doi.org/10.22466/acusbd.286981

Dawisha, Adeed. Arab Nationalism in the Twentieth Century: From Triumph to Despair. Princeton: Princeton University Press, 2018.

Eisenstadt, Shmuel N. “Multiple Modernities in an Age of Globalization”. Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie 24/2 (1999), 283-295. https://doi.org/10.2307/3341732

Eisenstadt, Shmuel N. “Multiple Modernities in the Framework of a Comparative Evolutionary Perspective”. Comparative Sociology 1/3-4 (2002b), 199-210.

Eisenstadt, Shmuel N. “Multiple Modernities”. Multiple Modernities. ed. Shmuel N. Eisenstadt. 1–29. New Brunswick: Transaction Publishers, 2002a.

El-Ghonemy, Mohamad Riad. “An Assessment of Egypt’s Development Strategy, 1952–1970”. Rethinking Nasserism: Revolution and Historical Memory in Modern

Egypt. ed. Elie Podeh - Onn Winckler. 253–263. Gainesville: University Press of Florida, 2004.

Enayat, Hamid. "Islam and Socialism in Egypt". Middle Eastern Studies 4/2 (1968), 141-172. https://doi.org/10.1080/00263206808700097

Gerges, Fawaz A. Making the Arab World: Nasser, Qutb, and the Clash That Shaped the Middle East. Princeton: Princeton University Press, 2018.

Göle, Nilüfer. Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine. İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

Göle, Nilüfer. The Forbidden Modern: Civilization and Veiling. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2011.

Güler, Zeynep. Süveyş'in Batısında Arap Milliyetçiliği: Mısır ve Nasırcılık. İstanbul: Yeni Hayat Kütüphanesi, 2004.

Gülsunar, Emrah. Jakobenizm ve Kemalizm: Eleştirel Bir Karşılaştırma. İstanbul: Yordam Kitap, 2015.

Gürpınar, Doğan. "The Reinvention of Kemalism: Between Elitism, Anti-Elitism and Anti-Intellectualism". Middle Eastern Studies 49/3 (2013), 454-476. https://doi.org/10.1080/00263206.2013.783822

Hale, William. "Ideology and Economic Development in Turkey 1930–1945". British Society for Middle Eastern Studies Bulletin 7/2 (1980), 100-117. https://doi.org/10.1080/13530198008705293

Hanioğlu, M. Şükrü. Atatürk: An Intellectual Biography. Princeton: Princeton University Press, 2011.

Kaya Osmanbaşoğlu, Gülsen. "Kemalizmin Üç Yorumu: Katı, Sıvı ve Gaz Kemalizmler". Beytulhikme An International Journal of Philosophy 7/2 (2017), 233-255.

Kaya, Mahmut. "Batı Dışı Modernleşme Örneği Olarak Türkiye Modernleşmesi: Süreklilikler, Kopuşlar ve Çatallanmalar". Turkish Studies 10/2 (2015), 545-564. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7862

Kayıran, Mehmet - Mustafa Yahya Metintaş. "Atatürkçü Düşünce Sistemi: Atatürkçülük (Kemalizm)". Atatürk Yolu Dergisi 13/51 (2013), 579-615. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000371

Khalidi, Walid. "Political Trends in the Fertile Crescent". The Middle East in Transition. ed. Walter Z. Laqueur. 121-128. New York: F. A. Praeger, 1958.

Köker, Levent. Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Kuru, Ahmet T. Pasif ve Dışlayıcı Laiklik: ABD, Fransa ve Türkiye. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.

Kuş, Başak. "Weak States, Unruly Capitalists, and the Rise of Étatism in Late Developers: The Case of Turkey". British Journal of Middle Eastern Studies 42/3 (2014), 358-374. https://doi.org/10.1080/13530194.2014.963511

Langenderfer, Henry. "The Egyptian Executive: A Study in Conflict". Human Organization 24/1 (1965), 89-95.

Mansfield, Peter. "Nasser and Nasserism". International Journal 28/4 (1973), 670-688.

Mansfield, Peter. A History of the Middle East. London: Penguin, 2013.

Merryman, Juliann. Kemalism: A Revolutionary Ideology and Its Islamist Opposition. Syracuse: Syracuse University, Capstone Project, 2013.

Nasser, Gamal Abdel. The Philosophy of the Revolution. Cairo: Dar al-Maaref, 1955.

Öterbülbül, Selim. Turkish-Egyptian Relations (1922-1956) and the Impact of the Free Officers Revolution. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Özel, Işık. "An Evaluation of the Economic Performance of Turkey in the 1930s Based on Late-Ottoman Economy". New Perspectives on Turkey 23 (2000), 125-146.

Öztürk, Osman. Kemalizm, İdeoloji ve Hegemonya: Kuramsal Bir İnceleme. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Parla, Taha. Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm. İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.

Podeh, Elie - Onn Winckler. “Introduction: Nasserism as a Form of Populism”. Rethinking Nasserism: Revolution and Historical Memory in Modern Egypt. ed. Elie Podeh - Onn Winckler. 1-44. Gainesville: University Press of Florida, 2004.

Podeh, Elie. “The Drift Towards Neutrality: Egyptian Foreign Policy During the Early Nasserist Era, 1952–55”. Middle Eastern Studies 32/1 (1996), 159-178.

Sabeh, Umro. “Hel Kâne Cemâl Abdunnâsır Huve Atatürk El-Arab? (Cemal Abdülnasır Arapların Atatürk'ü müydü?)”. Elw3y Alarabi. Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2026. https://tinyurl.com/ye35m2ms

Saylan, İbrahim - Çelikoğlu, İlkim Özdikmenli. “The Significance of the Kemalist Modernization for Modernization Theory”. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 22/40 (2020).

Sedat, Enver. Al-Bahth An Al-Zat (Benlik Arayışı). Kahire: Al-Maktab al-Misri el-Hadith, 1979.

Sharabi, Hisham. Governments and Politics of the Middle East in the Twentieth Century. Princeton: D. Van Nostrand Company, 1962.

Stephens, Robert. Nasser: A Political Biography. New York: Simon and Schuster, 1972.

Suvari, Ceyhan. “Din ve Resmi İdeoloji İlişkisi”. Resmi İdeoloji Sözlüğü. ed. Fikret Başkaya ve Tuncay Ersoy. 115-133. Ankara: Maki Basın Yayın, 2007.

Şahin, Canan. Resilience of the Nasserist Ideology in Egypt: From Its Emergence to the Arab Spring. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Şallı, Ayşe. “Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi”. Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi 2/4 (2017), 55-82.

Tayhani, İhsan. “İçeride-Dışarıda Kemalizm Tartışmaları ve Dış Dünyanın Kemalizm Çözümlemesi”. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi 6/15 (2007), 326-345. https://izlik.org/JA37UF42NA

Ter-Matevosyan, Vahram. Turkey, Kemalism and the Soviet Union: Problems of Modernization, Ideology and Interpretation. London: Palgrave Macmillan, 2019.

Timur, Taner. Türk Devrimi ve Sonrası. Ankara: İmge Kitabevi, 2013.

Trevelyan, Humphrey. The Middle East in Revolution. London: Macmillan, 1970.

Türegün, Adnan. "Policy Response to the Great Depression of the 1930s: Turkish Neomercantilism in the Balkan Context". Turkish Studies 17/4 (2016), 666-690. https://doi.org/10.1080/14683849.2016.1227684

Vatikiotis, Panayiotis J. Nasser and His Generation. New York: St. Martin's Press, 1978.

Vatikiotis, Panayiotis J. The Egyptian Army in Politics: Pattern for New Nations?. Indiana: Indiana University Press, 1961.

Yavuz, M. Hakan. "Understanding Turkish Secularism in the 21st Century: A Contextual Roadmap". Southeast European and Black Sea Studies 19/1 (2019), 55-79. https://doi.org/10.1080/14683857.2019.1576367

Yolcu, Furkan Halit. "Building a Model While Debunking Another: The Rivalry of Arab Nationalism between 'Abd al-Karim Qasim and Gamal Abdel Nasser". Nationalism and Ethnic Politics 26/3 (2020), 319-335. https://doi.org/10.1080/13537113.2020.1788696

Younis, Sherif. Nidâʾ eş-Şaʿb: Târîh Nakdî li'l-Îdîûlûciyyeti'n-Nâsıriyye. Kahire: Dâr eş-Şurûk, 2012.

Zabbal, François. "Arab Atatürk: The Weight of History". Notes Franco-Turques. Institut Français des Relations Internationales, 2014.